

УДК 330.35.01;330.357;631.1

Г. Ф. Мазур,

к. е. н., доцент, Заслужений економіст України, депутат Вінницької обласної ради

# ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ НЕСТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

G. Mazur,

Ph.D., assistant professor, Honored Economist of Ukraine, deputy of the Vinnytsia Regional Council

## FORMATION OF THE CONCEPT OF INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION UNDER CONDITIONS OF NOT A SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

У статті визначено методи податкового регулювання інноваційних аспектів розвитку агропромислового виробництва. Розроблено заходи активізації інноваційних процесів в агропромисловому виробництві. Досліджено Типи моделей розвитку агропромислового виробництва. Проаналізовано рівень прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України. Визначено складові моделі розвитку агропромислового виробництва.

This article defines the methods of tax regulation of innovative aspects of ro-flow of agro-industrial production. The measures of activation of innovative processes in ag-industrial production are developed. The types of models of development of agroindustrial production are investigated. The level of direct foreign investments in agriculture of Ukraine is analyzed. The components of the model of development of agro-industrial production are determined.

*Ключові слова: інноваційно-інвестиційний розвиток, агропромислове виробництво, стійкість, Україна.*

*Key words: innovation and investment development, agroindustrial production, stability, Ukraine.*

### ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В нинішніх умовах господарювання розвиток агропромислового виробництва не може бути здійснений без його тісної взаємодії з інформаційними технологіями, які активно впроваджуються в усі сектори національної економіки. Кризовий стан, в якому вже тривалий час перебуває вітчизняне агропромислове виробництво, певною мірою вплинув не тільки забезпечення країни необхідними продуктами харчування, але і спричинив зменшення впровадження в аграрне виробництво науково-технічних досягнень, знизив вплив науково-технічного прогресу на свій розвиток.

У цих умовах особливо актуальним є перегляд стратегії розвитку агропромислового виробництва країни в напрямі активного впровадження в діяльність виробників аграрної продукції сучасних досягнень наукового прогресу,

а також розробки економічних механізмів, які б стимулювали цей процес. Нова стратегія розвитку агропромислового виробництва повинна поєднувати в собі як активне державне регулювання, так і ринкові механізми саморегуляції. Вихід аграрної галузі на траєкторію стійкого економічного зростання можливий тільки за умов проведення на кожному агропідприємстві активної інноваційної політики, завдяки якій можна подолати спад в агропромисловому виробництві, забезпечити його структурну перебудову і наповнити вітчизняний ринок різноманітною конкурентоспроможною агропромисловою продукцією.

Відповідно до нової стратегічної парадигми інноваційного розвитку агропромислового виробництва, ефективність державного регулювання цього процесу буде залежати від того, наскільки серйозно в Україні буде сприйнята

теза про те, що підвищення конкурентоспроможності агропромислової продукції, зростання обсягів її виробництва, насиченість внутрішніх продовольчих ринків вітчизняною продовольчою продукцією широкого асортименту, нарощування експортного потенціалу аграрної галузі тощо неможливо без суттєвої активізації інноваційної діяльності на підприємствах агро-виробничого комплексу.

### **АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Проблемам стійкого розвитку аграрного виробництва присвячено класичні праці Ф.О. Баталіна, М.І. Вавілова, С.Ю. Вітте, В.В. Докучаєва, М.Д. Кондратьєва, Й.С. Пасхавера, О.Ф. Фортунатова, Б.С. Ястремського. Закладені цими дослідниками концептуальні положення стійкості та стійкості набули подальшого розвитку в роботах В.М. Афанасєва, І.П. Бойка, І.Б. Загайтова, П.Д. Половінкіна, А.І. Манеля та інших. Проблеми формування наукових основ стійкого розвитку аграрної сфери знайшли також відображення в працях багатьох українських вчених-економістів: В.В. Вернадського, О.М. Балтремус, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Г.Б. Іваницької, О.Л. Кашенко, М.Ф. Кропивка, Г.М. Калетніка, С.В. Козловського, Л.В. Мельника, Є.В. Мішеніна, М.М. Паламарчука, С.А. Подолінського, В.М. Трегобчука, Г.В. Черевка та ін. Водночас питання формування концепції інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислового виробництва ще недостатньо досліджені і вони є досить гострими.

### **МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ**

Мета роботи полягає в розробці концепції інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислового виробництва в умовах не стійкого економічного розвитку України.

### **ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ**

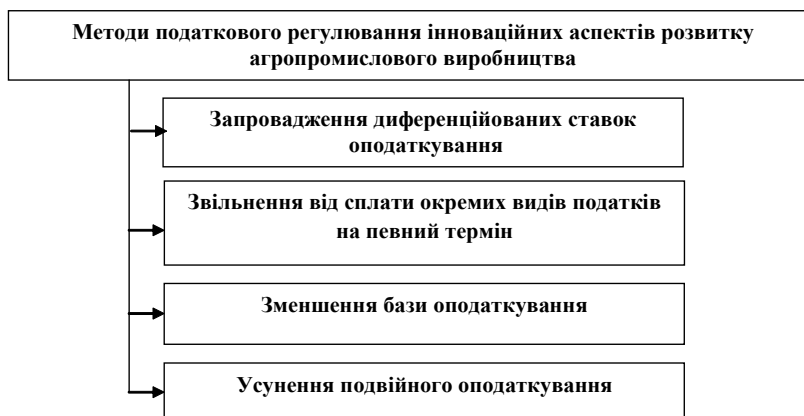
Метою інноваційної діяльності повинно стати суттєве розширення асортименту продукції агропромислового виробництва, підвищення її безпечності та якості, створення нових ринків збуту аграрної продукції та збереження традиційних аграрних ринків в Україні. Інноваційна складова розвитку агропромислового виробництва принципово відрізняється за своїм характером, масштабами фінансової та матеріальної підтримки, обсягом науково-дослідних робіт тощо, проведення яких є необхідною умовою для оновлення і модер-

нізації виробничого потенціалу аграрних підприємств на основі впровадження сучасних досягнень вітчизняної та світової науки і техніки.

Другим аспектом стратегічної парадигми інноваційного розвитку агропромислового виробництва слід вважати спрямування інноваційної діяльності на розв'язання актуальних регіональних проблем розвитку агропромислового виробництва. Завдання держави полягає в розробці механізмів і інструментарію, які б стимулювали залучення фінансових ресурсів у формі інвестицій в регіональні агропромислові виробництва, включаючи підтримку соціальної сфери і розвиток сільської інфраструктури. Інноваційна складова розвитку агропромислового виробництва обов'язково повинна передбачати раціональне поєднання державного регулювання з ринковим механізмом. На сьогодні в Україні, на жаль, ще не склалися дієві ринкові механізми регулювання інноваційної діяльності, не сформовано й ефективної системи державної підтримки інновацій в агропромисловому виробництві.

Обов'язковою умовою забезпечення стабільних темпів економічного зростання агропромислового виробництва, підвищення якості та конкурентоспроможності продовольчої продукції є створення сучасної матеріально-технічної бази аграрної галузі, яка б за своїм техніко-технологічним рівнем відповідала сучасним світовим стандартам.

Наприклад, для забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва, що передбачає безперервну розробку, освоєння виробництва і виведення на ринок нових видів продукції, необхідно створити дієвий фінансово-економічний механізм інвестування технологічних змін. Розглядаючи вітчизняного споживача як первинного суб'єкта формування джерел внутрішніх інвестиційних ресурсів агропромислового виробництва, слід спрямовувати першочергові зусилля на підвищення рівня платоспроможності населення, сприяти збільшенню споживчого попиту на продовольчу продукцію і, як результат, створити умови для збільшення обсягів агропромислового виробництва й, відповідно, збільшення величини прибутку, який отримують підприємства агропромислового виробництва. Тобто одним із шляхів розв'язання інноваційної проблеми розвитку агропромислового виробництва є залучення широкого кола джерел фінансування інноваційної діяльності. Тому терміново потрібно здійснити відповідні заходи на законодавчому та виконавчому рівнях, які



**Рис. 1. Методи податкового регулювання інноваційних аспектів розвитку агропромислового виробництва**

б сприяли реальному прискоренню вирішення науково-технічних проблем розвитку агропромислового виробництва.

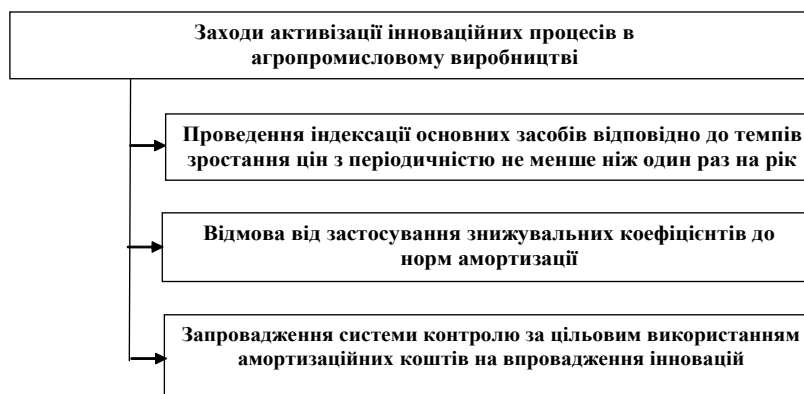
Одним із механізмів, що може забезпечити активне спрямування інвестицій у пріоритетні інновації агропромислового виробництва, є податкове регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності через встановлення відповідних податкових ставок і податкових пільг. Досвід розвинених країн щодо стимулювання інвестиційної діяльності свідчить про необхідність диференційованого підходу до надання суб'єктам агропромислового виробництва цільових податкових знижок або певних пільг. На наш погляд, основні методи податкового регулювання інноваційних аспектів розвитку агропромислового виробництва можна об'єднати у чотири групи (рис. 1).

Застосування при оподаткуванні обґрунтованих диференційованих ставок податків залежно від розміру одержаного прибутку та рівня залучення прибутку на інноваційно-виробничі потреби буде підтверджувати саме інноваційний напрям розвитку того чи іншого суб'єкта агропромислового виробництва і дасть

йому можливість активізувати інноваційну складову своєї діяльності.

Одним із головних важелів впливу на інноваційну складову розвитку агропромислового виробництва є амортизаційна політика. На наш погляд, з метою активізації інноваційних процесів саме за рахунок удосконалення амортизаційної політики, доцільно вжити таких заходів (рис. 2).

Певні очікування виробників аграрної продукції на покращення фінансування інноваційної діяльності пов'язані з внесенням змін до бюджетно-пільгового та грошово-кредитного регулювання інноваційних аспектів розвитку агропромислового виробництва. Зокрема, дієвим механізмом регулювання бюджетного інвестування в агропромислому виробництві має стати реформування системи оплати праці, збільшення частки заробітної плати у витратах на виробництво продукції. Тому впровадження на агропідприємствах інноваційних проєктів, які підвищують продуктивність праці працівників, є дуже важливою з погляду реалізації завдання з підвищення оплати праці в агропромислому виробництві.



**Рис. 2. Заходи активізації інноваційних процесів в агропромислому виробництві**

Таблиця 1. Типи моделей розвитку агропромислового виробництва

Ознаки	Тип моделі	
	Ендогенна	Екзогенна
1	2	3
1. Характер розвитку	Економічний розвиток обумовлений вирішенням внутрішніх проблем	Економічний розвиток обумовлений вирішенням зовнішніх проблем
2. Домінуючі фактори розвитку	На розвиток впливають переважно внутрішні чинники	На розвиток впливають переважно зовнішні чинники
3. Структура економічних ресурсів	Найбільшу питому вагу займають власні первинні економічні ресурси	Найбільшу питому вагу займають власні і залучені вторинні економічні ресурси
4. Економічна ніша	«Фундаментальна», що визначається пріоритетним використанням первинних економічних ресурсів у процесі створення суспільних благ	«Потенційна», визначається пріоритетним використанням вторинних економічних ресурсів в процесі створення суспільних благ
5. Обсяг економічної ніші	Переважно визначається сукупністю власних первинних економічних ресурсів	Переважно визначається сукупністю залучених вторинних економічних ресурсів
6. Сміність економічної ніші	Низька інтенсивність накопичення і відтворення власних первинних економічних ресурсів за рахунок переважного використання власних первинних ресурсів і їх перерозподілу в потенційні ніші інших систем	Висока інтенсивність накопичення і відтворення власних первинних економічних ресурсів за рахунок переважного використання залучених первинних і вторинних ресурсів
7. Період інвестування економічних ресурсів	Тривалий	Відносно нетривалий
8. Сфера економічної діяльності	Відповідає переважно територіально-географічній	Ширша за територіально-географічну
9. Економічна активність	Висока лише на стадіях зародження і зростання	Висока лише на стадіях зростання і стабільності
10. Темп процесу розвитку	Сповільнений темп процесу розвитку через тривалість переходів від однієї стадії до іншої у зв'язку з тим, що для створення, здобуття (видобутку) власних первинних економічних ресурсів потрібні значні витрати часу і значна величина самих цих ресурсів	Прискорений темп процесу розвитку в силу відносно коротких переходів від однієї стадії до іншої у зв'язку з тим, що для створення власних і залучення вторинних економічних ресурсів не вимагається істотних витрат часу і значної величини власних первинних економічних ресурсів
11. Швидкість процесу розвитку	Низька	Висока
12. Результативність розвитку	Висока тільки на стадіях зародження та зростання	Висока тільки на стадіях зростання і стабільності
13. Економічна стійкість	Важкодосяжна, можлива нетривалий час в системах закритого типу	Досяжна, можлива тривалий час в системах відкритого типу
14. Стратегічний економічний потенціал	Відносно високий, що пояснюється наявністю первинних економічних ресурсів і можливістю створення умов для їх накопичення, відтворення і трансформації у вторинні економічні ресурси	Відносно низький, що пояснюється переважним запозиченням первинних економічних ресурсів і неможливістю їх накопичення та відтворення, а лише трансформацією їх у власні вторинні економічні ресурси
15. Механізм управління факторами розвитку	Нормативний	Позитивний

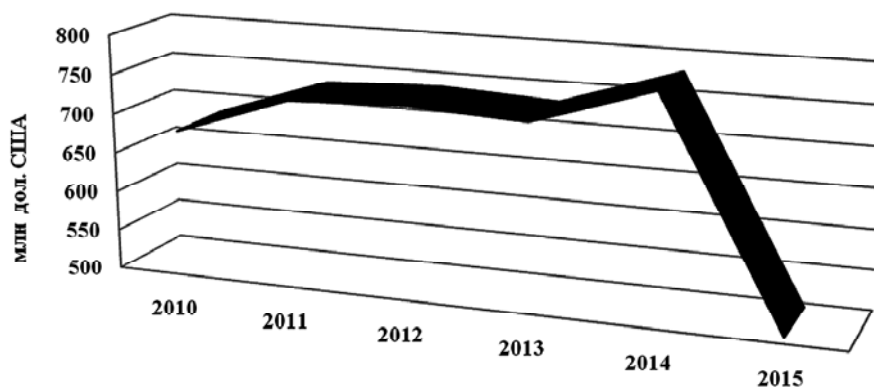
Як відомо, поняття "розвиток" є одним із найважливіших понять в економічній теорії, яке традиційно пов'язується з процесом переходу до більш якісного стану тієї чи іншої економічної системи, з позитивними змінами, рухом і трансформаціями цілісних систем, процесами посилення, зростання, зміцнення, поліпшення тощо. Поняття "розвиток" почали вивчати під впливом об'єктивних обставин, воно набуло поширення як на макро-, так і на мікрорівні (див. табл. 1).

Розвиток, як загальнотеоретична категорія, є проекцією загальнонаукового розуміння процесів, що відбувається у суспільстві та природі, на об'єкти економічної науки. У зв'язку з цим, підвищення ефективності і конкурентоспроможності агропромислового виробництва потребує якіснішого розв'язання проблем розвитку та всіх його складових. Нові виклики, породжені стрімким розвитком світових глобаліза-

ційних процесів, відкривають для нашої країни реальні можливості зайняти провідне місце на світовому аграрному ринку.

Водночас через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників розвиток агропромислового виробництва в Україні, а особливо ефективність його функціонування, все ще залишаються на невисокому рівні, хоча і простежуються певні позитивні зміни. Така невизначеність щодо розвитку агропромислового виробництва не могла сприяти його активному інвестуванню. Тому особливо актуальною є розробка дієздатних моделей прогнозування розвитку агропромислового виробництва на основі впроваджених у виробництво інновацій та ресурсозберігаючих технологій з урахуванням об'єктивних реалій та деформацій сьогодення.

Як відомо, сутність поняття "розвиток" як загальноекономічної категорії розкривається через вивчення умов його виникнення, харак-



	2010	2011	2012	2013	2014	2015
■ Сільське, лісове та рибне господарство (млн. дол. США)	680,4	730,7	736,3	728,8	776,9	500,6

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство України

терних рис (тобто наявності усвідомленої або неусвідомленої мети, внутрішнього прагнення суб'єкта або об'єкта розвитку, іманентності дискретних стрибків, які на певний час створюють стан нестабільності, наявності певного механізму гомеостазису, неповної залежності від суб'єкта розвитку, безперервності та умовної дискретності), принципів та аналізу думок учених.

Розвиток агропромислового виробництва доцільно розглядати як безперервний процес, що відбувається за штучно розробленою або природною програмою як зміна його станів, кожен із яких є якісно іншим за попередній, тому в агропромисловому виробництві, як у більш складній системі, з'являються нові властивості, якості та характерні риси, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості. Вони дають можливість агропромислового виробництва виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі та підвищує здатність протидіяти негативним впливам.

У період після фінансової кризи 2008—2009 років інвестиційна діяльність в аграрному секторі економіки України помітно активізувалася, але після подій 2013—2014 років значно зменшилась. Негативним фактом є те, що останніми роками помітно зменшились обсяги залучених в сільське господарство України іноземних інвестицій, більш того, у 2014 році відбувся їх відтік з галузі, у той час як у докризові роки за рахунок коштів іноземних інвес-

торів формувалось 7—8% сукупних інвестицій в аграрній економіці (див. рис. 3).

На сьогодні сільське господарство України є однією з важливих прибуткоутворюючих галузей матеріального виробництва. Завдяки збільшенню обсягів виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, а також сприятливій ситуації на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках фінансовий результат діяльності підприємств агровиробничої сфери є досить високим і складає біля 20—30% від загальноукраїнського. Завдяки цьому норма прибутку в сільському господарстві України у середньому становить 4,2%, в економіці 1,3%, у промисловості — 3,4, в той час, як будівництво і торгівля були збитковими.

Разом з тим розвиток агропромислового виробництва в Україні є надто складним явищем і не завжди знаходиться в стані рівноваги. Дослідження типового стану агропромислового виробництва та дії закону ентропії дали можливість встановити, що рівновагу функціонування агропромислового виробництва в його взаємозв'язках із зовнішнім середовищем слід вважати або окремим випадком (окремим станом у конкретний момент часу) або достатньо нетривалим станом, оскільки постійні зміни зовнішнього середовища потребують відповідної реакції агропромислового виробництва.

Окрім того, розвиток агропромислового виробництва тісно переплітається і взаємодіє з іншими складовими аграрного ринку: потенціалом агропромислового виробництва, конкуренцією, конкурентоспроможністю, економіч-

ною безпекою, адаптацією до зовнішнього середовища, реорганізацією, реструктуризацією, економічними інтересами тощо.

Для формування гносеологічного поля розвитку агропромислового виробництва доцільно використати модель ядра та захисного поясу І. Лакатоса [1], у якій парадигма розвитку спирається на фундаментальні поняття, що є її аксіомами й основою для подальших розробок, припущень, гіпотез і висновків. Ядром гносеологічного поля розвитку агропромислового виробництва є низка теоретичних положень, серед яких можна виокремити: а) емерджентну цілісність агропромислового виробництва як системи; б) діаду "самоорганізація — хаос"; в) визнання, що для агропромислового виробництва більш характерним є стан динамічної, а не статичної рівноваги; г) визнання, що окремі стани статичної нерівноваги або (особливо) статичної рівноваги є проєкціями траєкторії динамічної рівноваги в часі.

До захисного поясу моделі варто долучити положення щодо мети розвитку агропромислового виробництва, мінливості зовнішнього середовища; визнання агропромислового виробництва в довгостроковому періоді сталою системою, у якій окремо існує тісний взаємозв'язок у метасистемі "агропромислове виробництво — зовнішнє середовище".

Теоретичні фундаментальні положення економічної науки: теорії економічного розвитку; загальної теорії систем; тектології; еволюціоніки; енвайроніки; теорій циклів; технічно-економічного розвитку суспільства та аутопойезису (самопобудови) дають змогу всебічно пояснити теоретичну основу та визначити економічні умови розвитку агропромислового виробництва, відкривають можливість визначити напрями дій і змодельувати поведінку економічних систем у нелінійних дисипативних середовищах.

За результатами проведеного монографічного аналізу можна зробити висновок, що закони розвитку агропромислового виробництва можна розділити на чотири ієрархічні взаємопов'язані групи: загальні закони розвитку; закони розвитку окремих галузей агропромислового виробництва, специфічні закони управління та розвитку, функціональні закони. Зі зростанням рівня ієрархії зменшується ступінь універсальності дії законів, а наочність їх вияву збільшується.

Розвиток як явище є зовнішнім виявом розвитку агропромислового виробництва як результату, а розвиток як закон та як принцип є основою для вивчення закономірностей роз-

витку агропромислового виробництва як його іманентної властивості. Отже, розвиток агропромислового виробництва водночас є і процесом, і результатом і іманентною властивістю агропромислового виробництва, що безпосередньо впливає з розуміння розвитку як явища, закону та принципу.

Якісними критеріями розвитку агропромислового виробництва можна вважати: наочність розвитку, потенціал майбутніх змін, керованість розвитку, залежність розвитку від поточного впливу, інерційність розвитку, характер розвитку, часовий лаг між моментом виникнення та наслідками вияву розвитку тощо. Кількісними критеріями розвитку можуть бути різні показники, за допомогою яких можна оцінити ту чи іншу сторону розвитку агропромислового виробництва.

Для формування об'єктивного уявлення про результат розвитку агропромислового виробництва доцільно використовувати сукупність базових та аналітичних показників. Базові показники описують масштаб та інтенсивність змін, що відбулися у функціонуванні агропромислового виробництва і викликали його перехід до якісно нового стану, а аналітичні — описують окремі зміни. Значення базових показників варто визначати за сукупністю проміжних показників та критерієм Харрінгтона [2].

Аналітичні показники слід конструювати з використанням параметру часу, протягом якого у функціонуванні агропромислового виробництва відбулися зміни. Базові та аналітичні показники розвитку агропромислового виробництва можуть бути безрозмірними і визначатися за заздалегідь установленою шкалою або мати специфічну розмірність. Результат розвитку агропромислового виробництва визначають не лише внутрішні зміни, що відбулися, але й можливості, що відриваються і впливають на розвиток агропромислового виробництва. Причому для характеристики кожної з цих можливостей також існують показники, за змінами значень котрих можна зробити висновок про вияв або зміну тієї чи іншої можливості.

Як відомо, розвиток будь-якого виробництва, включаючи і агропромислового виробництва, відбувається під впливом певних рушійних сил і чинників. В економічній науці рушійна сила розглядається як узагальнена причина розвитку, має характер процесу або явища, переважно виявляє себе незалежно від управлінського впливу, сприяє (або не сприяє) розвитку агропромислового виробництва шляхом створення



**Рис. 4. Складові моделі розвитку агропромислового виробництва**

відповідних економічних умов. Рушійні сили розвитку агропромислового виробництва є численними, серед яких можна виокремити: суперечності, зміни в зовнішньому середовищі, прагнення до упорядкованості/уникнення дисбалансу, інновації, циклічність, мутацію, кризи тощо.

Слід підкреслити, що і рушійна сила, і чинник розвитку за своєю суттю є причинами розвитку. Рушійна сила утворюється шляхом поєднання у певній комбінації спільного впливу низки чинників, її вплив на розвиток агропромислового виробництва є суттєвішим, ніж вплив окремого чинника. Рушійна сила розвитку агропромислового виробництва є більш загальним, агрегованим поняттям, ніж чинник розвитку, разом з тим її характер впливу на розвиток може бути різним.

Чинники розвитку агропромислового виробництва можуть не лише стимулювати розвиток виробництва, але й стримувати цей розвиток. У такому разі чинники, впливаючи кожен окремо або в певній комбінації, утворюють інгібітори розвитку агропромислового виробництва, до яких можна віднести опір змінам усередині агропромислового виробництва, незбалансованість змін окремих частин системи (тобто, агропромислового виробництва), опір змінам з боку зовнішнього середовища, недостатність ресурсів і можливостей, відсутність або недостатність управлінського впливу. Повністю нейтралізувати вплив інгібіторів на розвиток агропромислового виробництва неможливо, але можна його послабити, використовуючи відповідні заходи та управлінський інструментарій.

Ресурси розвитку агропромислового виробництва можна розглядати як певні об'єкти

нематеріальної природи, що функціонують в складі агропромислового виробництва або за його межами і визначають його здатність ефективно використовувати матеріальні ресурси та нематеріальні активи в процесі розвитку. Використання ресурсів завжди має певне управлінське спрямування, що дозволяє їм прямо чи опосередковано підтримувати та прискорювати процес розвитку агропромислового виробництва.

Ресурсами розвитку агропромислового виробництва слід вважати: стратегію, структуру, системи, інтелектуальний і людський капітал та організаційну культуру. Характеризувати ці ресурси, на наш погляд, доцільно за такими критеріями: природа (об'єкт або процес використання об'єкта), контрольованість, вартість зміни, час зміни, характер впливу на формування змін (прямий чи прихований). За характеристиками ресурси розвитку суттєво різняться, що зумовлює специфіку їх використання в управлінні розвитком агропромислового виробництва, хоча ці ресурси і тісно переплітаються між собою. Характеристику тісноти зв'язку між ресурсами розвитку агропромислового виробництва варто відстежувати за результатами структурно-логічного та причинно-наслідкового аналізу впливу попарних комбінацій видів ресурсів на розвиток агропромислового виробництва.

Такий науковий підхід до розвитку агропромислового виробництва зумовив комплексний характер моделі розвитку агропромислового виробництва, відповідно до якого така модель складається з п'яти частин (окремих моделей) (рис. 4).

Наведені на рисунку 4 окремі (часткові) моделі розвитку агропромислового вироб-

ництва є різними за змістом та функціональним призначенням, але тісно пов'язані між собою.

Модель спроможності агропромислового виробництва до розвитку за характером є мультиплікативно-ступеневою з подальшим логарифмуванням для скорочення діапазону оцінок її достовірності. Її основою є комбінація характеристик агропромислового виробництва та чинників, що визначають зовнішнє середовище. Інструментарною базою моделі є нечітка логіка із вираженням антецедентів за ординальними шкалами в поєднанні з експертними оцінками. Антецеденти з трьома градаціями виражені у якісній формі. Значення семи консеквентів визначено у два етапи: на основі сценарного аналізу з використанням експертних оцінок та за результатами попереднього використання проміжної аналітичної формули [3].

Конкретний зміст стратегії розвитку агропромислового виробництва визначається результатами оцінювання розвитку агропромислового виробництва, завданнями розвитку, ситуацією, що склалася в зовнішньому середовищі. Вибір стратегії розвитку визначається точкою в заданому просторі, яка окреслює три характеристики стратегії: забезпечення конкурентоспроможності, орієнтацію на ринку та накопичення або використання потенціалу агропромислового виробництва.

Для визначення стратегії розвитку агропромислового виробництва слід обирати векторну форму, за якою координати характеристик стратегії його розвитку розглядаються в багатовимірному просторі за шкалами з антагоністичними ознаками стратегії або за шкалами з непов'язаними ознаками стратегії, щоб уникнути ефекту мультиколінеарності. У моделі вибору стратегії розвитку можна обрати двоспрямовану шкалу, для якої є характерним рівномірний розподіл консеквентів. Такий порядок вибору стратегії розвитку агропромислового виробництва дає можливість використовувати як кількісні моделі визначення консеквентів за умов дискретної або безперервної шкали антецедентів (у межах вибраних діапазонів), так і якісні моделі на основі вербального опису антецедентів з використанням апарату нечіткої логіки, але без розрахунку функцій належності, що в даному випадку лише ускладнювало б розрахунки без підвищення їх точності та спрощення інтерпретації одержаних результатів.

Модель вибору вектору розвитку агропромислового виробництва уточнює характер та якісні характеристики процесу розвитку в ме-

жах вибраної стратегії у вигляді встановлення координат вектору розвитку.

У визначенні можливих векторів слід використати критерії типології розвитку агропромислового виробництва, що найбільше впливають на управління розвитком: характер змін (еволюційний і революційний розвиток), спрямованість змін (екстенсивний та інтенсивний розвиток), домінуючі перетворення (субстратний, структурний, організаційний, функціональний розвиток), динаміка змін (прогресія, депресія, пульсація та незмінність), можливість цілеспрямованого впливу на розвиток (повністю керований, керований, слабкокерований, некерований).

Для відображення характеристик вектору розвитку доцільно обрати двоспрямовану обмежену шкалу. Координати вектору розвитку агропромислового виробництва визначають з використанням трьох принципів зв'язку координат вектору з певними характеристиками функціонування агропромислового виробництва та його зовнішнього середовища: а) цільового зворотного зв'язку, б) раціонального обмеження та в) квазіапріорного вибору. Графічно вибраний вектор розвитку агропромислового виробництва можна представити у комбінованій просторово-символьній формі, а аналітично — у традиційній векторній формі з дескрипторним поданням координат.

Модель вибору базису розвитку дає можливість окреслити напрям дій, виконання яких реалізує вибрану стратегію в межах якісних обмежень процесу розвитку агропромислового виробництва. Базис розвитку агропромислового виробництва (один або кілька — продукт, ринок, технологія) вибирають за результатами аналізу сукупності обраних чинників за допомогою перебирання градацій антецедентів та визначення консеквента з використанням експертних оцінок із подальшим підтвердженням висновків за допомогою аналітичної функції. Для кожного з можливих базисів розвитку агропромислового виробництва можна використати базовий показник, що визначає доцільність вибору того чи іншого базису розвитку.

Розглянуті вище окремі (часткові) моделі узагальнюються в загальній моделі, що описує результати розвитку агропромислового виробництва. Ця модель дає можливість представити результати розвитку агропромислового виробництва за обраними характеристиками: спроможністю до розвитку, вектором, стратегією, базисом та результатом розвитку в умовах, що складатимуться у внутрішньому та зовнішньому середовищі.



Природу розвитку агропромислового виробництва доцільно досліджувати з урахуванням розуміння розвитку як явища, закону та принципу [4]. Спираючись на такий підхід, можна констатувати, що розвиток агропромислового виробництва виявляє себе як процес, як результат та іманентну властивість агропромислового виробництва. У межах об'єктно-орієнтованого підходу розвиток агропромислового виробництва можна розглядати за змістовим підходом — як сукупність позитивних змін, що приводять до якісно нового стану агропромислового виробництва, який досягається завдяки спроможності агропромислового виробництва до розвитку.

Рушійними силами розвитку агропромислового виробництва є протиріччя, зміни в зовнішньому середовищі, прагнення до упорядкованості та уникнення дисбалансу, інновації, циклічність, кризи тощо, зв'язок між якими слід розглядати за допомогою когнітивної карти, інструментом для побудови якої може бути матриця попарних порівнянь. Рушійна сила є більш загальним, агрегованим поняттям, ніж чинник розвитку: вона утворюється комбінацією впливу ряду чинників, її вплив на розвиток агропромислового виробництва є суттєвішим. Чинники можуть гальмувати розвиток, формуючи його інгібітори. Їх вплив можна лише послабити шляхом застосування певних управлінських заходів та відповідного інструментарію [5; 6].

### ВИСНОВОК

За результатами аналізу наведеної моделі визначено ресурси розвитку агропромислового виробництва, до яких належать: стратегія, структура, системи, інтелектуальний та людський капітал, організаційна культура. У запропонованій моделі розвиток агропромислового виробництва оцінюється на основі комбінації оцінок кількісних та якісних змін, що відбулися в агропромисловому виробництві, а також зміни його потенціалу. Змістово-контекстуальне поле моделі розвитку агропромислового виробництва містить контекстуальний, змістово-інструментальний та цільовий аспекти, у кожному з яких конкретизовано зміст моделі та її характеристики. Водночас окремі (часткові) моделі розвитку агропромислового виробництва різняться за змістом і функціональним призначенням, але тісно пов'язані між собою.

### Література:

1. Лакатоса І. Фальсифікація і методологія науково-дослідних програм / І. Лакатоса. — М.: Академічний проект. — 1995. — 423 с.

2. Азарова А.О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства [Текст]: монографія / А.О. Азарова, О.В. Рузакова. — Вінниця: ВНТУ, 2010. — 172 с.

3. Козловський С.В. Забезпечення стійкого економічного розвитку агропромислового комплексу регіону: монографія / С.В. Козловський, В.В. Коровій, О.М. Балтремус, В.О. Козловський, Ю.П. Плюшко, О.В. Барчишен / За ред. С.В. Козловського. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2016. — 258 с.

4. Козловський С.В. Забезпечення стійкості сучасної економічної системи — основа економічного розвитку держави / С.В. Козловський, Г.Ф. Мазур // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 1. — С. 5—12.

5. Mazur H.F. Stimulation and its role in market economy regulation mechanism / H.F. Mazur // Економіка АПК. — 2016. — № 2. — С. 45—52.

6. Козловський С. В. Забезпечення стійкості та розвитку сучасних економічних систем: монографія / С.В. Козловський. — Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2017. — 554 с.

### References:

1. Lakatos, I. (1995), Falsifikacia i metodologia naukovo-doslidnih program [Falsification and methodology of research programs], Akademicheskij proekt, Moscow, Russia.

2. Azarova, A. and Ruzakova, O. (2010), Matematichni modeli ta metodu ocinuvania finansovogo stanu pidpriemstva [Mathematical models and methods of estimating the financial condition of the enterprise], VNTU, Vinnitsa, Ukraine.

3. Kozlovskiy, S.V. (2016), Zabezpechinnia stiykogo ekonomichnogo rozvitku agro-promislovogo kompleksu regiony [Ensuring sustainable economic development of the agro-industrial complex of the region], Mercuri-Podillia, Vinnitsa, Ukraine.

4. Kozlovskiy, S.V. and Mazur, G.F. (2017), "Ensuring the sustainability of the modern economic system is the basis of the economic development of the state", Investicii: practica ta dosvid, vol. 1, pp. 5—12.

5. Mazur, H.F. (2016), "Stimulation and its role in market economy regulation mechanism", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 45—52.

6. Kozlovskiy, S. (2017), Zabezpechinnia stiykosti ta rozvitku suchasnih ekonomichnih system [Ensuring sustainability and development of modern economic systems], TOV "Nilan-LTD", Vinnitsa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2017 р.